

На самиот крај би сакале да напоменеме дека на читателите на овој труд и проучувачите на делото на Тома Архидакон, како придружна книга (во веќе споменатата едиција Biblioteka Knjiga Mediterana, од издавачката куќа Književni krug од Сплит), им стои на располагање факсимилот изработен според оригиналот на сплитскиот кодекс од XIII век, која за потребите на ова издание ја подготвија и приредија г. Радослав Катичиќ, г-ѓа Мирјана Матијевиќ Сокол и г-ѓа Олга Перич.

Валериј Софрониевски
Филозофски факултет
Скопје

TOMA ARHIDAKON, *Povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika*, “Književni krug”, Split 2003; pp. 530.

Pred nama je novo, kritičko izdanje djela *Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum*, odnosno *Povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika* Tome Arhidakona, prvi put u usporednim tekstovima, u latinskom izvorniku i u prijevodu na hrvatski jezik dr. Olge Perić, sa znanstvenim komentarima dr. Mirjane Matijević Sokol i zaključnom studijom o Tomi Arhidakonu akademika Radoslava Katičića. To je iznimni, radosni trenutak hrvatske historiografije, pa priznanje pripada i autorima i nakladniku, Književnom krugu Split, za nemali napor koji je u ovo izdanje uložen. Dopusnite mi da se u kratkom izlaganju obazrem na pitanje: gdje je mjesto ovoga izdanja u razvoju moderne hrvatske historiografije?

Novom, kritičkom izdanju *Povijesti salonitanskih i splitskih prvosvećenika* Tome Arhidakona, ili kraće *Salonitanske povijesti*, prethode, kako je dobro poznato, dva izdanja tog djela: klasično izdanje latinskog izvornika Franje Račkoga iz 1894. godine i prvi hrvatski prijevod Tomina djela, što ga je 1960. godine priredio Vladimir Rismondo. Vremenski raspon od izdanja Franje Račkoga, preko prijevoda Vladimira Rismonda, do kritičkog izdanja koje je danas pred nama, ne iskazuje samo mijene u tumačenju Tome Arhidakona i njegova djela, nego i spoznajno, metodološko sazrijevanje hrvatske medievalne historiografije. Pri tome je nužno reći da se Tomino djelo danas pojavljuje u bitno pogodnijim okolnostima od onih koje su davale pečat historiografiji u vrijeme izdanja Franje Račkoga, a napose u času kad je Vladimir Rismondo objavio njegov prvi prijevod na hrvatskom jeziku. Danas je dugi, gotovo stoljetni proces prepoznavanja Tomina djela i njegova uključivanja u korpus hrvatske kulturne baštine konačno zaključen.

Uzimajući ovom prilikom u obzir samo najvažnije, cjelovite radove o Tomi Arhidakonu, prije svega monografije, mogli bismo zaključiti da je konačni pomak prema uvažavanju Tomina djela prije desetak godina bila najavila, istina s književno-stilističkog motrišta, knjiga Nenada Ivića *Domišljanje prošlosti*, s podnaslovom: *Kako je trinaestostoljetni splitski arhidakon Toma napravio svoju Salonitansku historiju* (Zagreb, 1992), a zaslужila radnja Mirjane Matijević Sokol *Toma Arhidakon Splitsčanin (1200.-1268.)*, *Nacrt za jedan portret* («Povijesni prilozii», 14, Zagreb 1995), još više knjiga iste autorice *Toma Arhidakon i njegovo djelo* (Jastrebarsko, 2002), prva iscrpna, kritička monografija o Tomi Arhidakonu u hrvatskoj historiografiji. I napokon,

da je nastupilo novo razdoblje u znanstvenom shvaćanju Tome Arhiđakona pokazao je i znanstveni skup, održan na ovom mjestu godine 2000, u povodu 800. obljetnice njegova rođenja.

No na početku razdoblja koje otvara izdanje Franje Račkoga historio-grafska gledišta o Tomi Arhiđakonu i njegovoj *Salonitanskoj povijesti* bila su drugačija. Hrvatska je historiografija na početku prošlog stoljeća djelatnost Tome Arhiđakona gotovo isključivo tumačila narodnosnim, romansko-slavenskim suprotnostima, pa je Toma bio Latin koji mrzi Hrvate. To je bila temeljna odrednica u pristupu Tomi Arhiđakonu. Dakako, *Salonitanska povijest* uistinu iskazuje autorovu odbojnost prema slavenskom zaleđu i hrvatskoj vlasteli, kako će to stotinjak godina nakon Tome Arhiđakona iskazivati i drugi splitski kroničar, Miha Madijev, pa ta činjenica ni na koji način nije dvojbena, ali historiografija u tom razdoblju nije nastojala protumačiti Tominu osjećajnost i njegovo djelovanje u splitskoj Crkvi i komuni pojavama njegova vremena, u sklopu društvenih i misaonih gibanja na europsko-mediteranskom prostoru XIII. stoljeća.

Sve do u drugu polovicu XX. stoljeća gledišta su hrvatske historiografije o Tomi Arhiđakonu i njegovu djelovanju bila više-manje nepromijenjena. Teza o Tominu romanskom podrijetlu bila je ključ kojim su se tumačili i njegovo neprijateljstvo prema političkom pritisku velikaša iz zaleđa i uvođenje «latinskog načina uprave» u Splitu, pa je splitski kroničar u stvari bio isključen iz hrvatskog kulturnog kruga, prije svega iz bogate baštine hrvatskoga latinizma.

Unatoč tome, upravo su se u tom vremenu pojavljivali prvi znakovi novih gledišta o splitskom arhiđakonu Tomi. Vladimir Rismondo je godine 1960, u kratkom *Predgovoru* hrvatskom prijevodu *Salonitanske povijesti* ili *Kronike*, kako ju je nazvao, Tomino djelovanje u Splitu uključio u koordinate europsko-mediteranske povijesti XIII. stoljeća, od sukoba Cara i Pape, do uzleta komunalnog ustrojstva. Istočnojadranski komunalni svjetovi i njihovi istaknuti pripadnici pojavljivali su se pred nama u novim odnosima.

Odanost Tome Arhiđakona splitskoj «domovini», preuzimanje plodnih poticaja mediteransko-jadranskog prostora, prije svega iz susjedne Italije, ili pak otpor hrvatskim velikašima nisu više bile pojave, suprotstavljene hrvatskom društvenom i misaonom razvoju. Dapače, kao pojave europskog srednjovjekovlja, same su po sebi bile i nerazdvojivom sastavnicom hrvatskoga društva. Odmak od tumačenja Tomina djela narodnosnim, latinsko-slavenskim/hrvatskim suprotnostima, kakve hrvatski srednjovjekovni svijet nije mogao poznavati, bio je ključnom promjenom u samim temeljima historiografske spoznaje o razvoju istočnojadranskih društava u srednjem vijeku.

Kritičko izdanje Tomina djela *Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum*, koje nas je danas ovdje okupilo, po svemu je sastavnica novih gledišta o Tomi Arhiđakonu. Ono je, s jedne strane, konačni čin afirmacije splitskog kroničara, s druge, čvrsta, pouzdana osnovica budućim istraživanjima, jer se u tom izdanju nalazi sve ono što je za znanstveno vrednovanje *Salonitanske povijesti* i Tome Arhiđakona nužno.

Pomno napisani *Predgovor* dr. Olge Perić (V-XXII) donosi obilje korisnih obavijesti o sačuvanim rukopisima Tomina djela, njihovoj filijaciji i naslovima, a obazire se još jednom i na pitanje je li splitski rukopis možda ipak Tomin autograf. Ista je autorica priredila latinski tekst Tomine *Salonitanske povijesti* prema najstarijem, splitskom, beneventanskom rukopisu što je važan napredak spram izdanja Franje Račkoga i jedno od ključnih obilježja ovog iz-

danja, te njegov hrvatski prijevod (2-319). Iscrpni komentari dr. Mirjane Matijeвић Sokol, u znanstvenim bilješkama koje prate latinski tekst i njegov hrvatski prijevod, vrijedan su prinos i veoma korisno pomagalo tumačenju i proučavanju Tomina djela. I napokon, zaključna studija akademika Radoslava Katičića *Toma Arhiđakon i njegovo djelo* (329-440) suvremena je sinteza o splitskom kroničaru, cjelovito vrednovanje Tome Arhiđakona i njegove *Salonitanske povijesti*, kojim je zaokruženo dugo, katkad i mukotrpno približavanje moderne hrvatske historiografije splitskom kroničaru i njegovu vremenu.

Da zaključim. Novim izdanjem Tomino je djelo postavljeno na sâm njegov izvor – splitski, beneventanski rukopis. Kritičkom obradom teksta ono je predano novim obzorima znanstvene spoznaje. Cjelovit, pak, pogled na Tomu Arhiđakona znak je konačne zrelosti u razmišljanju o društvenoj i kulturnoj baštini splitskog i hrvatskog XIII. stoljeća. Autorima i nakladniku još jednom - priznanje i zahvalnost.

Tomislav Raukar
Aleja Pomoraca 11/III, Zagreb

Нумизматичка збирка на Народна банка на Република Македонија, Скопје 1999, со паралелен англиски превод (Numismatic Collection of the National bank of the Republic of Macedonia, Skopje 1999).

Во текот на 2002 година во Република Македонија се случи еден исклучителен културен настан, што, верувам, трајно ќе го обележи не само нашето време туку и она што е пред нас, ќе ја врати самодовербата на професиите што се занимаваат со проучување на минатото, и уште многу генерации, а не само сегашните, ќе ги исполнува со енергијата што зрачи од експонираните остатоци на цивилизациите што егзистирале на ова тло.

Имено, на 25.IV 2002 година, после беспопштена работа, самопрегор и невиден ентузијазам беше отворен *Нумизматички музеј* или *Постојана музејска поставка* на Народната банка на Република Македонија.

Не правевќи компромиси, отстапки или било какви импровизации на сметка на квалитетот, стручно, со многу усет и знаење, адаптиран е музејскиот простор на површина од 280 м² во зградата на Народна банка во Комплексот банки б.б. - Скопје.

Во 42 витрини за хоризонтално или вертикално презентирање на експонатите, дизајнирани според најсовремените критериуми на музеологијата, изложени се 1.000 монети.